

STELLA RUHE

VISSERS TRUIEN

uit 40 Nederlandse vissersplaatsen

MET 60 BREIPATRONEN

STELLA RUHE

VISSERS TRUIEN

uit 40 Nederlandse vissersplaatsen

MET 60 BREIPATRONEN

FORTE

INHOUD

VOORAF	5
1. OVER VISSERS, VROUWEN EN TRUIEN	6
Visserstruien	7
Zoektocht	7
Herkomst	9
Periode	11
Identificatie	15
Foto's	17
Gebruik	17
Dagelijks leven	22
Visserplaatsen en visserij	25
Dialecten en bijnamen	32
2. BREIEN	34
Sajet	36
Garensoorten	38
Gereedschap	39
Techniek	40
Gebruikte steken	41
Stekenproef en stekenaantal	41
Motieven en patronen	42
Basismaten	45
Teltekening	46
Werkwijze	47
3. NOORDZEEKUST	50
Texel en Den Helder, Noord-Holland	52
Egmond aan Zee en IJmuiden/Velsen, Noord-Holland	56
Zandvoort, Noord-Holland	58
Noordwijk, Zuid-Holland	61
Katwijk, Zuid-Holland	63
Scheveningen, Zuid-Holland	69
Pernis, Zuid-Holland	76
Vlaardingen, Zuid-Holland	80
Maassluis, Zuid-Holland	84
Zwartewaal, Voorne-Putten, Zuid-Holland	86

Middelharnis, Goeree-Overflakkee, Zuid-Holland	90
Stellendam, Goeree-Overflakkee, Zuid-Holland	92
Goedereede-Havenhoofd, Goeree-Overflakkee, Zuid-Holland	94
Ouddorp, Goeree-Overflakkee, Zuid-Holland	96
Bruinisse en Brouwershaven, Schouwen-Duiveland, Zeeland	98
Tholen, Zeeland	100
Yerseke, Zuid-Beveland, Zeeland	103
Arnhemuiden, Walcheren, Zeeland	106
Terneuzen, Zeeuws-Vlaanderen, Zeeland	111

4. WADDENKUST 112

Terschelling en Oostmahorn, Friesland	114
Harlingen en Het Bildt/St. Jacobiparochie, Friesland	116
Wierum, Friesland	120
Paesens-Moddergat, Friesland	125
Zoutkamp, Groningen	132

5. ZUIDERZEEKUST 134

Wieringen, Noord-Holland	136
Kolhorn, Noord-Holland	138
Enkhuizen, Noord-Holland	140
Volendam, Noord-Holland	144
Marken, Noord-Holland	148
Durgerdam/Ransdorp, Noord-Holland	152
Bunschoten-Spakenburg, Utrecht	154
Harderwijk, Gelderland	158
Elburg, Gelderland	160
Urk, Flevoland	162
Stavoren, Friesland	166
Hindeloopen, Friesland	168

VISSERSPLAATSEN EN REGISTRATIE 172

MET DANK AAN 174

VERANTWOORDING 175

BRINGING MILK IN HOLLAND.
VERZAMELING AAF STEUR-SCHRADE, SOLENDAM

Vanuit mijn textielachtergrond deed ik nieuw onderzoek naar de visserstruien, die tussen 1875 en 1930-40 door vissers werden gedragen: een haast vergeten onderdeel van ons nationaal erfgoed en volkskunst pur sang.

Visserstruien waren strakgebreide werk- of pronktruien in één kleur (meestal blauw, soms zwart of beige) met motieven opgebouwd uit rechte en averechte steken en kabels. Veel vissersplaatsen vormden gesloten gemeenschappen en hadden daardoor eigen combinaties van motieven in hun truien, waaraan je vissers kon herkennen – een Scheveningse visser had andere motieven in zijn trui dan een visser van Urk of uit Katwijk. Dit intrigerende gegeven kende ik al in 1983, toen ik als vakredacteur textiel het boek *Nederlandse visserstruien* begeleidde. Tijdens mijn nieuwe onderzoek ontdekte ik dat veel aannames over de visserstruien niet kloppen en vond ik vele nieuwe en interessante feiten over de truien, de breisters en de vissers.

De visserstruien zijn van een prachtige eenvoud en daarom spreken de mooie patronen ook nu nog veel mensen aan. Het zou zonde zijn als het fraaie breiwerk van talloze anonieme vrouwen en meisjes, waaruit bijzonder vakmanschap en grote creativiteit spreekt, verloren ging. Bovendien passen dit soort truien in elk modebeeld en kan een bijna verloren traditie – net als vroeger – verder evolueren door aanpassingen en eigen ideeën van de huidige generatie.

Nieuwe fotovondsten uit een groot aantal vissersplaatsen maken dit boek completer, maar niet af. Mijn zoektocht bracht me naar de mooiste plaatsen waarvan ik het bestaan niet vermoedde en confronteerde me met de barre leefomstandigheden van de vissers en hun gezinnen. Die zoektocht is nog lang niet ten einde: er

zijn talloze vissersplaatsen niet bezocht, musea niet bekeken en archieven niet ontsloten. En er is haast bij. Veel kennis is door het verstrijken van de tijd al verloren gegaan.

De hier genoemde plaatsnamen geven voornamelijk aan waar een foto gevonden is; dat hoeft helemaal niet dé trui uit die plaats te zijn – als die al bestond, want dat was lang niet overal het geval. Sommige truien zijn dus niet met zekerheid uit een bepaalde plaats afkomstig, maar zijn daar toch geplaatst op basis van een sterk vermoeden of omdat de gegevens van de foto expliciet bepalen dat iemand uit die plaats afkomstig is.

Alle visserstruien hebben het simpele, zonder naden rondgebreide T-model met elkaar gemeen. De truien zijn gebreid door enthousiaste breisters uit alle hoeken van het land. Zo kunnen we laten zien hoe de truien van vroeger er nu uitzien. De meeste gevonden truien zijn opnieuw gebreid; niet exact hetzelfde en soms in een andere kleur, maar met de opdracht aan de breisters om dat, net als toen, binnen het gegeven kader op hun eigen manier te doen. Dat resulteerde in een prachtige collectie vissers-truien. De nieuwe truien hebben eveneens het T-model als basis. Ze zijn gemaakt voor mannen, vrouwen of kinderen, maar zijn allemaal uitwisselbaar. Om zo veel mogelijk verschillende effecten te laten zien, zijn de truien gebreid in diverse wol- en naalddiktes.

Dankzij de mooie wol en hun tijdloze karakter vormen de visserstruien een authentiek pronkstuk in de garderobe van mannen, vrouwen en kinderen!

Stella Ruhe

1 OVER VISSERS, VROUWEN EN TRUIEN

Visserstruien

Visserstruien, maar ook andere zeelui als redders, bemanningen van veerdiensten en badmeesters droegen in de periode tussen ca. 1875 en 1940 doorgaans als bovengoed en werkkleding effen blauwe, zwarte of beige truien met eenvoudige (Zeeland) of opvallend rijke (Zuid-Hollandse eilanden) ingebreide motieven van rechte en averechte steken en kabels. Veel vissersplaatsen hadden eigen patronen, waardoor je vissers kon herkennen aan hun trui. Dit bleek overigens geen strikte regel. De gemeenschappelijke motieven per plaats ontstonden doordat de vrouwen bij elkaar keken welke motieven ze gebruikten en die van elkaar overnamen. Daarmee startte ik mijn zoektocht naar de visserstruien in Nederland.

Zoektocht

Omdat alle vissers en hun vrouwen die rond 1890-1920 leefden en werkten in-

middels zijn overleden, verplaatste mijn onderzoek zich naar de grote en kleinere musea, historische verenigingen, archieven, de beschikbare literatuur en de enkeling die de overlevering nog kent. De hoge kwaliteit van de handgebreide, originele exemplaren uit enkele museumcollecties maakte de bijzondere waarde van de visserstruien pas echt duidelijk. Mijn doel om ook in andere vissersplaatsen dan de bekende plaatsen nieuwe truien te vinden bleek geen enkel probleem: bijna iedereen die ik benaderde, sloeg meteen enthousiast aan het zoeken. Er kwamen meer oude foto's tevoorschijn dan ik had durven hopen. Uit die foto's bleek dat er over de truien veel meer niet zeker is dan wel, maar dat alles met betrekking tot de visserstruien wel heel logisch en praktisch is. Tegelijkertijd staan er meer aannames op losse schroeven dan aanvankelijk gedacht: dé trui uit een bepaalde plaats bestaat niet

altijd. Er zijn verschillende patronen naast elkaar gedragen, en werden ook sterk afwijkende truien en effen werktruien gebruikt, alle patronen zijn door de individuele breiwers anders getekend en de mouwen breiden vooral wat ze zelf mooi vonden. Men kocht daarnaast af in plaats daarvan ook machinaal getekende, getransporteerde Engelse truien of liet truien breien door breisters. Interessant was het feit dat in ongeveer alle nieuw benudeerde vissersplaatsen wereldwijd nog netie bestond van het bestaan van een eigen visserstrui en dat het bijna altijd met grote zekerheid werd ontkend. 'Tisch bleken er wel dagelijks

truien te zijn geweest, zichtbaar op allerlei oude foto's. Helaas was dit nooit in het getekende opgeslagen omdat het werkgoed betrof en daar kennelijk geen speciale aandacht voor was.

De ophaffing in 1857 van het kaalverheid (zie blz. 51) en de opkomst van kielsteeperen als de logger rond 1870 waren cruciaal voor de adoptie en de ontwikkeling van de truien. Men kon met loggers veel noordelijker vissen op de rijke visgronden op het continentaal plat bij Schotland en Engeland met als tijdelijke uitvalsbasis Lerwick op de Shetlandeilanden, waar vissers uit allerlei streken rond de Noordzee elkaar ontmoetten. Op de Shetles en

Engelse vissersschepen werden truien gedragen, terwijl hier een linnen kiel nog gebruikelijk was. Rond 1875 namen de Nederlandse vissers de meer praktische trui over.

Wat verder opviel was dat Vlaardingen in die tijd een hoofdrol speelde in de vissersrij met zijn grote haven, die ook onderdak bood aan loggersvlooten – die een haven verbruten – van kustplaatsen zonder eigen haven: foto's uit Vlaardingen en elders zorgden regelmatig voor truiemotieven, die door de wetenschap deels konden worden opgekoet. De visserswereld bleek klein te zijn. Men kerde elkaar en moosterde vaak op elkaars vloten aan.

Hoe meer ik ontdekte over de vissers-truien, hoe duidelijker het werd dat die niet los te zien zijn van de leefomstandigheden van de vissers en hun familie en de ontwikkelingen in de vissersrij aan het einde van de negentiende eeuw.

Veel van wat we denken te weten over vissers-truien beruist echter op guesswerk. De verhalen die daarover de ronde doen zijn in elk geval prachtige mythes, die soms op waarheid beruilen, maar vaak ook niet. Waarschijnlijk zal in de rest van het verhaal over mijn zoektocht naar vissers-truien duidelijk worden.

Herkomst

Engeland heeft een grote rol gespeeld in de ontwikkeling van vissers-truien. De Engelse vissers droegen die al heel wat langer dan hier. De oorsprong van deze trui is derb terug te brengen op de smock, een linnen kiel met ringels die met borduurwerk werden vastgezet

(smokken). Het was een lummeus item om in plaats van de smocks die aanvankelijk als ondergoed gedragen rondgebruid, raadhou truien te gebruiken als bovenkleding, waarin je je gemakkelijker kon bewegen. In de truien werden motieven in recht en onrecht verwerkt om ze nog een beetje op het borduurwerk van een smock te laten lijken. In Engeland zijn ze bekend onder de naam *smocks*, *guernseys* of *guernseys* (dialect voor 'Guernsey'). Dit soort truien werd voor het eerst gebreid op Guernsey, een van de Engelse Kanaal-eilanden, waar breien al in de zestiende eeuw een (export)industrie was. De naam 'jersey' voor tricot stamt dan ook van het Kanaaleiland Jersey. Vandaaruit maakte de gebreide trui een opmars langs de vissersplaatsen aan de hele Engelse kust tot de noordelijke kustplaatsen in Schotland. Hoe noordelijker je kwam, hoe ingewikkelder de patronen werden. Wie weet omdat het in het noorden ook een stuk kouder was en hoe meer patronen (die meer wol namen), hoe warmer de trui.

De Nederlanders namen die draacht uit zowel praktische als modieuze overwegingen over (afb. 1). Truien uit plaatsen als Pernis en Zwartewaal, waarvan de vloten al heel vroeg tot bijvoorbeeld IJsland, Groenland en Engeland voeren, hebben nog een indeling met een front, zoals in de oude smocks gebruikelijk was. De wat latere truien hebben die indeling al niet meer. Waarschijnlijk werden de eerste truien gemaakt of gekocht, moegenomen uit Engeland en later ingebreed door de vrouwen en/of geïntroduceerd door Engelse vrouwen die met Nederlandse vissers trouwden.

Op zoek

In Engeland bezocht Gladys Thompson in de jaren 1930 de meeste vissersplaatsen aan de lange Britse kust om onderzoek te doen naar de verschillende, lokale interpretaties van de traditionele Engelse visserstruien, die allemaal andere, per plaats en familie kenmerkende motieven hadden. Ze wilde daarmee de rijkdom aan motieven vastleggen en voor het nageslacht bewaren: breipatronen werden naast beschrijven, die gingen mondeling en door ze te breien over van moeder op dochter. Haar bevindingen zijn enigszins vergelijkbaar met die van Henriëtte van der Kijst-Tellegen in Nederland, die in 1983 Nederlandse visserstruien schreef, hoewel haar sprake was van rooi- en breischortjes, waar meisjes vanaf hun zeude nog naartoe gingen als ze uit school kwamen. Ze leerden eerst een pannenlap breien, daarna een sok met hiel en kuit en daarmee ook rondbreien op vier naalden. Dat was belangrijk voor een trui, omdat die ook werd rondgebreid. Er kwam geen naald en draad te pas aan een visserstrui!

2. 2 ORIGINALE ENDELMANSE VISSERSTRUIEN.
COLLECTIE RUUD SCHERKHOF

Periode

Visserstruiken werden vanaf ca. 1825 tot in de jaren 1930-1940 gebruikt en gedragen. Niet alleen door de mannen, maar ook door de vrouwen, die vaak al jong mee naar zee gingen. In enkele plaatsen waar de kledendraacht zich handhaafde, werd ook de trui langer gedragen. Er is een foto uit 1984 uit het Zuiderzeemuseum waarop een Marker visser staat in exact dezelfde trui als inschrijven wel zijn overgrootvader op een foto uit 1904 (zie blz. 148-149). De trui verschreef op een gegeven moment halsoverhoofde de twintigste eeuw. Niet omdat de vissers ze niet meer wilden dragen, maar omdat de vrouwen ze niet meer wilden dragen. Na de Tweede Wereldoorlog zorgde de toenemende welvaart ervoor dat men kleding kon kopen in plaats van die zelf te maken. Door de moderne communicatiemiddelen en onder invloed van het toerisme openden ook deze gesloten gemeenschappen zich en verdisen langzaam de sterke behoefte om zich onderscheid van de eigen gemeenschap te voelen en zich af te markeren op dezelfde, eigen manier te kleden. Zo verdwenen de plaatselijke kostuums en ook de visserstrui.

Bovengoed

Visserstruiken zijn zelden als bijzonder opgemerkt, vastgelegd en bewaard, waarschijnlijk omdat het werkgoed en vrouwenwerk betrof. Op een kledinglijst uit Museum Vlaardingen, waarop alle benodigde kleding van een visser aan boord uitgegevoerd is beschreven, staat bij trui slechts: blauw.

In het boek *Geschiedenis van Schiedamschen van J.C. Vermaas* uit 1926, een pil van ruim 1000 pagina's, is veel aandacht

voor de vissers en haar gebruiken. Er staat echter geen woord in over de kleding. Bijzondere visserstruiken, die toen nog vaker werden gedragen. Ook in standaardboeken over kledinggeschiedenis staat (bijna) niets over visserstruiken. Visserstruiken waren echter de eerste truien die als trui en bovengoed zijn gedragen, lang voordat het dragen van een trui door toedoen van Coco Chanel, die zich in de jaren 1920 inspirerde op de Bretonse visserstruiken, voor iedereen genootged werd. Breigoed werd toen nog uitsluitend gebruikt voor ondergoed, sjaals, kousen, mutsen, handschoenen en wanten en was dus voor een groot deel onzichtbaar. Daarnaast werden er door de vissers natuurlijk ook nog kanten en bloemen gedragen.

Eigen trui

De visserstrui was in Nederland vermoedelijk een veel wijder verspreid fenomeen dan we nu weten. Veel vissers uit de nog bestaande en inmiddels verdwenen vissersplaatsen (zie blz. 172) hebben rond 1980 hun eigen truien gedragen, met heel diverse specifieke motieven voor de plaats waar ze vandaan kwamen en waaraan ze bijvoorbeeld bij verdrinking herkenbaar waren. Een mevrouw uit Urk herenigde dat: haar opa, visser, verdronk op zee, spoelde aan op het strand bij Egmond aan Zee en kon aan de hand van zijn trui worden geïdentificeerd. Urk had, in tegenstelling tot veel andere plaatsen, truien in heel onderscheidende patronen, dus ging dit niet altijd op. Nieuwe vondsten op foto's uit de periode 1890-1930 laten dat zien: men droeg net zo goed de geïmporteerde, traditionaal gebreide Engelse truien of truien met andere motieven dan de in

42 VLAARDINGER LOGGER VAART UIT, COLLECTIE MUSEUM VLAARDINGEN

43 HARINGTONNEN BOVENDEKS,
COLLECTIE MUSEUM VLAARDINGEN

2 BREIEN

MOTIEVEN EN PATRONEN

Een motief is het kleinste zelfstandige deel in de breedte en de hoogte van een patroon. Als je dat telkens herhaalt, spreek je van een patroon. Door de gevaren en ontberingen waar vissers op zee mee te maken hadden, hechtten zij en hun vrouwen veel waarde aan symboliek, die terug te vinden is in de motieven en patronen die in de truien zijn verwerkt.

Alle motieven zijn in talloze variaties gebreid naar wat men zelf mooi vond; 100% vastliggende motieven en patronen voor een visserstrui zijn er dus niet echt. De hier in schema gete-

kende en beschreven motieven en patronen zijn slechts richtlijnen, aanduidingen en interpretaties. Wil je een motief en patroon groter of kleiner maken, dan kun je dat doen door het op een dikkere naald en met dikkere wol te breien (groter) of op een dunnere naald en dunnere wol (kleiner) of het naar eigen inzicht aan te passen. Wil je andere motieven met elkaar combineren dan bij een trui staan beschreven, doe dat dan zonder enig bezwaar: voel je vrij om een heel eigen draai te geven aan je trui.

58 KINDERTRUI MET MIDDENSTUK EN MOUWEN IN HET MOTIEF VAN ENKHUIZEN, GECOMBINEERD MET ZIJSTUKKEN MET DE PIJLEN VAN SCHEVENINGEN 3, GEBREID DOOR TRIX DE WAAL, EE

Bliksemschichten

Bliksem op land boezemt ontzag in, maar dat is nog niets in vergelijking met onweer op zee.

Eb en vloed

De afwisseling van horizontale banen tricot en motiefbanen wordt eb en vloed genoemd.

Blokjes

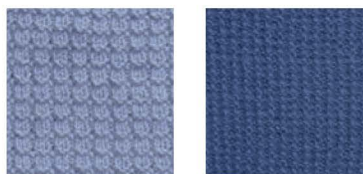
Blokjes staan zowel symbool voor de netten die de vissers gebruikten als de bakstenen van de huizen. Er zijn veel varianten.

Blokjes Arnhemuiden en Zandvoort

Blokjes Marken, Brouwershaven, Durgerdam

Blokjes Stellendam

Blokjes Paesens-Moddergat

De zeevisserij heeft honderden jaren het beeld van Scheveningen bepaald. Scheveningen had net als de andere kustdorpen aan de Noordzee tot 1904 geen zeehaven. De Scheveningse bomschuiten zijn op de schilderijen van Hendrik Willem Mesdag en Jacob Maris (afb. 79) prachtig vereeuwigd. Vanaf het midden van de negentiende eeuw begon Scheveningen zich steeds meer te richten op de haringvangst. De logger deed als vissersboot daar zijn intrede toen een Scheveningse reder het veel snellere Franse schip (*lougre*) als eerste in Nederland introduceerde en de Scheveningse loggervloot, de grootste van allemaal, Vlaardingen en Maassluis als thuishavens koos tot de eigen zeehaven gereedkwam. De zware storm van 22-23 december 1894 vernielde vijftig bomschuiten en beschadigde er vijftig en maakte de noodzaak van een eigen haven

pijnlijk duidelijk. Problemen rond de overbevissing van de Noordzee, verouderde vissersschepen en gewijzigde visserijtechnieken luiden eind jaren 1960 het einde in van de plaatselijke haringvisserij.

De twaalf handgebreide, originele, allemaal verschillende maar toch als uit Scheveningen herkenbare exemplaren uit de collectie van Muzee Scheveningen worden beheerd door de ervaringsdeskundige bij uitstek, de 94-jarige mevrouw Noordervliet-Jol. Drie van die truien zijn hier uitgangspunt voor de nieuwe truien geweest. Bijna alle Scheveningse truien hadden onderaan het motief dat pas halverwege de trui begon, een randje en meestal gladde tricotgebreide mouwen. Op heel oude foto's ontbreekt het randje en is het overheersende motief een blokje.

ZUID-HOLLAND SCHEVENINGEN

79 BOMSCHUIT OP HET SCHEVENINGSE
STRAND, SCHILDERIJ VAN JACOB MARIS
(1837-1899) NEDERLANDS IMPRESSIONIS-
ME – HAAGSE 'GRIJZE' SCHOOL, COLLECTIE
RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

77 JACOBUS ROELEVOLD MET OUDSTE ZON,
COLLECTIE MUZEE SCHEVENINGEN

78 EERSTE KLAS PRINCES JULIANASCHOOL IN SCHEVENINGEN. VEEL
JONGENS DRAGEN VISSERSTRIJEN, COLLECTIE NEL NOORDERVLIET-JOL

80 SCHEVENINGS ECHTPAAR, JAREN VIJFTIG, COLLECTIE MUSEUM VLAARDINGEN

TRUI SCHEVENINGEN 1

BOVENWIJDTE 96 CM (BORSTOMVANG 88 CM + 8 CM)

Volg de teltekening voor het motief en pas dat aan in de breedte en/of hoogte aan jouw maat, het gekozen materiaal en je stekenproef. Volg de algemene werkbeschrijving van een visserstrui op blz. 47 en pas die aan naar bevinding. Begin het motief van de teltekening ca. 30 cm na de boord. Zet eventueel ter hoogte van de kabels enkele steken bij.

Maten

BREEDTE: $2 \times 48 = 96$ cm

SCHOUDERS: 15,5 cm

HALS: 17 cm

HALSDIEPTE: 5-6 cm

ARMSGATHOOGTE: 21 cm

HOOGTE TOT ARMSGAT INCL. BOORD: 43-45 cm

MOUWLENGTE INCL. BOORD: 48 cm

POLSWIJDTE: ca. 20 cm

BOORDEN: naar eigen voorkeur 5-8 cm

81 ORIGINELE SCHEVENINGSE VISSERSTRUI,
COLLECTIE MUZEE SCHEVENINGEN

- ∞ 500 gr SMC Baby Wool, blauw 00051 (25 gr = 85 m)
- ∞ rondbreinld nr. 3 en 3,5
- ∞ kabelnld, hulpnld

STEKENPROEF: 23 st en 28/29 nld
tricot = 10 x 10 cm, 26 st en 40 nld
kabels = 10 x 10 cm
BOORD: 1 r, 1 av

[illegible]

BOVENWIJDTE 64 CM (BORSTOMVANG 58 CM + 6 CM)

Volg de teltekening voor het motief en pas dat aan in de breedte en/of hoogte aan jouw maat, het gekozen materiaal en je stekenproef. Volg de algemene werkbeschrijving van een visserstrui op blz. 47 en pas die aan naar bevinding. Begin met het patroon van de teltekening halverwege de totale hoogte. Zet ter hoogte van de kabels na het randje eventueel enkele steken bij.

BREEDTE: $2 \times 32 = 64$ cm
 SCHOULDERS: 10 cm
 HALS: 12 cm
 HALSDIEPTE: 3 cm
 ARMSGATHOOGTE: 12 cm
 HOOGTE TOT ARMSGAT
 INCL. BOORD: 23-24 cm
 MOUWLENGTE INCL. BOORD: 24 cm
 POLSWIJDTE: ca. 12 cm
 BOORDEN: naar eigen voorkeur 3-4 cm

- ∞ 250 gr SMC Fine Wool, donkerblauw 02071, met dubbele draad (enkel draads 50 gr = 310 m)
- ∞ rondbreinld nr. 3,5 en 4
- ∞ kabelnld, hulpnld

STEKENPROEF: 25 st en 34 nld = 10 x 10 cm tricotst,
27 st en 34 nld = 10 x 10 cm patroon
BOORD: 1 r, 1 av